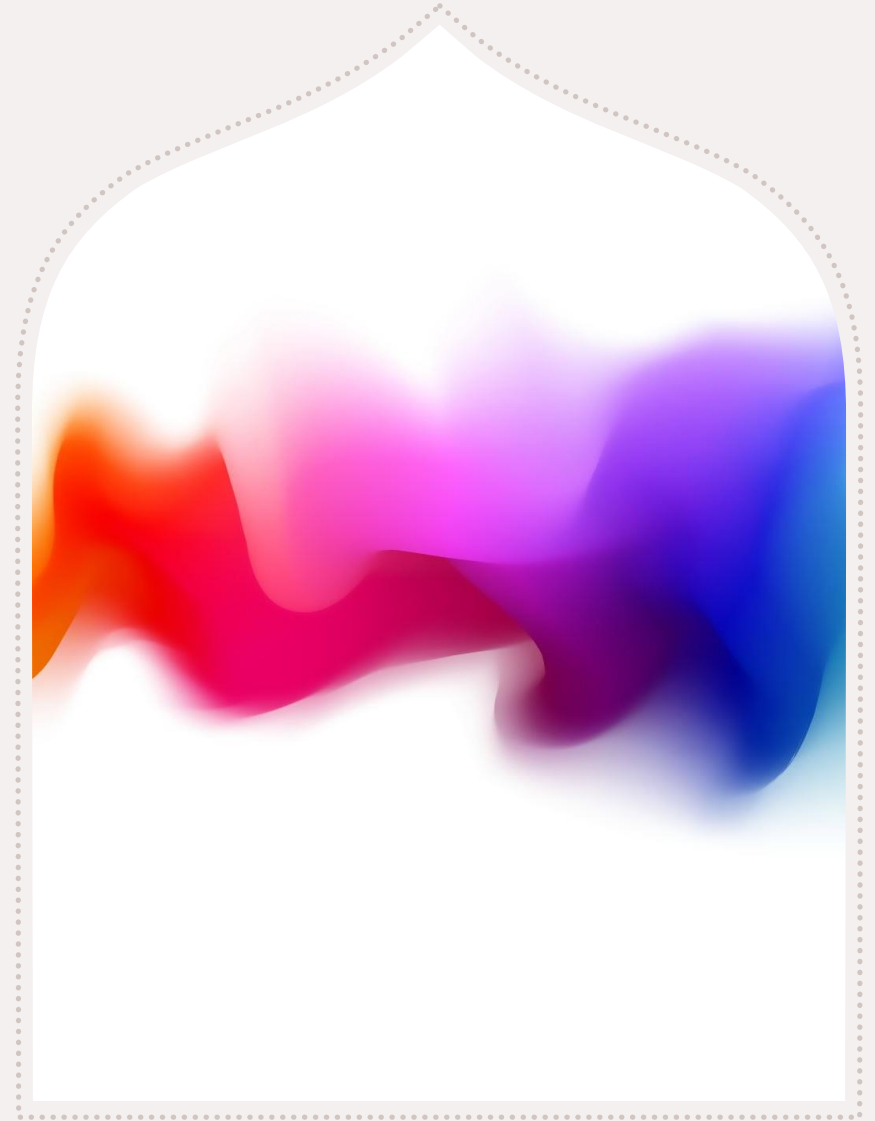

Kielitietoisuus uskonnonopetuksessa

VÄITÖSKIRJATUTKIJA
NIINA PUTKONEN
NIINA.PUTKONEN@HELSINKI.FI

OMAN ÄIDINKIELEN JA
VÄHEMMISTÖUSKONTOJEN
KOULUTUSPÄIVÄ

OPETUSHALLITUS 17.11.2023

Tänään

- Kielitietoinen uskonnonopetus
- Uskonnonopetus monikielisessä ryhmässä
- Kohti kielitietoisempaa uskonnonopetusta

Keskustele
kollegan
kanssa:

- Minkälaisia havaintoja olet tehnyt omasta opetuskielestäsi?
- Minkälaisia havaintoja olet tehnyt oman opetettavan aineesi kielestä?

Kielitietoinen uskonnonopetus

- ♦ uskontojen käsitteistö:
 - sama käsite voi saada erilaisia merkityksiä eri uskontoperinteissä, kielissä ja käyttötilanteissa
 - henkilökohtaiset merkitykset
 - käsitteen määritelmän huolellinen kääntäminen ja selittäminen opetuksessa
- ♦ uskonto-oppiaineen tiedonalan kieli pohjautuu erityisesti uskontotieteeseen ja teologiaan sekä kulttuurin, taiteen, yhteiskunnan ja kasvatustieteen tutkimukseen
- ♦ kielitietoinen uskonnonopetus kiinnittää huomiota uskonto-oppiaineelle ja sen oppimäärälle tyypilliseen käsitteistöön ja merkityksiin, mutta myös siihen, millä tavoin kieltä käytetään eri tilanteissa
- ♦ kielitietoinen uskonnonopetus tukee katsomuksellisten ilmiöiden käsitteellistämistä, ymmärtämistä, muistamista ja tunnistamista
 - uskonto- ja katsomuslukutaito

Kielitietoinen uskonnonopetus

- ♦ kielen, kulttuurin ja identiteetin tiiviin suhteen tunnistaminen
 - oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin
- ♦ kieli nivoutuu uskonnoissa pyhään kirjallisuuteen, suulliseen perimätietoon, traditioon ja käytännön rituaaliseen toimintaan
 - (uskonnollisen) kielen merkitys eletyssä uskonnossa ja identiteetin rakentumisessa
 - POPS 2014: esim. Uskonnon opetuksen tavoitteet vuosiluokilla 3-6 (POPS 2014, 247): ”T3 auttaa oppilasta tunnistamaan uskonnollisen kielen erityispiirteitä ja vertauskuvallisuutta”

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus perusopetuksen opetussuunnitelmassa

“Koulu oppivana yhteisönä on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa, jossa paikallinen ja globaali limittyvät. Erilaiset identiteetit, kielet, uskonnot ja katsomukset elävät rinnakkain ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään.

(...)

Yksi kulttuurisen moninaisuuden ilmentymä on **monikielisyys**. Jokainen yhteisö ja yhteisön jäsen on monikielinen. Eri kielten käyttö rinnakkain koulun arjessa nähdään luontevana ja kieliä arvostetaan. Kielitietoisessa yhteisössä keskustellaan kieliin ja kieliyhteisöihin kohdistuvista **asenteista ja ymmärretään kielen keskeinen merkitys oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan sosiaalistumisessa.**

Jokaisella oppiaineella on oma kielensä, tekstikäytäntönsä ja käsitteistönsä. Eri **tiedonalojen kielet** ja **symbolijärjestelmät** avaavat **samaan ilmiöön eri näkökulmia**. Opetuksessa edetään **arkikielestä käsitteellisen ajattelun kieleen**. Kielitietoisessa koulussa jokainen aikuinen on **kielellinen malli ja myös opettamansa oppiaineen kielen opettaja.**” (POPS 2014, 28)

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus lukion opetussuunnitelmassa

“Lukiossa arvostetaan kulttuurista ja kielellistä moninaisuutta. Eri kielet, uskonnot ja katsomukset elävät rinnakkain ja vuorovaikutuksessa keskenään. Oppiva yhteisö hyödyntää maan kulttuuriperintöä, kansallis- ja vähemmistökieliä sekä omaa ja ympäristön **kulttuurista, kielellistä, uskonnollista ja katsomuksellista moninaisuutta**.

Yhteisössä ymmärretään kielten keskeinen merkitys oppimisessa ja vuorovaikutuksessa sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan soisaalistumisessa. Jokaisella oppiaineella on **tapansa käyttää kieltä, oma käsitteistönsä ja omat tekstikäytäntönsä**, jotka avaavat käsiteltäviin ilmiöihin eri näkökulmia.

Kielitietoisessa lukiossa kehitetään opiskelijan **monikielistä osaamista**, joka koostuu tieteenalojen kielten, äidinkielen, niiden murteiden ja rekistereiden sekä muiden kielten eritasoisesta hallinnasta. Lukiossa jokainen opettaja on myös oppiaineensa **tiedonalan kielen ja monilukutaidon opettaja**.” (LOPS 2019, 22-23)

Monilukutaito uskonnon opetuksessa

- ♦ monilukutaito uskonnon opetuksessa on taitoa tunnistaa ilmiöihin liittyviä katsomuksellisia ulottuvuuksia
- esim. kuvien, symbolien, kulttuuristen tapojen ja rituaalien sekä tilastojen ja graafien luku- ja tulkintataitoja
- ♦ keskeistä on myös ymmärtää, **että erilaisia tekstejä** käytetään ja tulkitaan elämän eri yhteyksissä ja eri oppiaineiden tunneilla eri tavoin
- ♦ monilukutaito on osa opetussuunnitelmien **laaja-alaista osaamista** (POPS 2014; LOPS 2019)

Keskustele
kollegan
kanssa:

Millä tavoin otat huomioon oppijoiden monenlaiset kielitaidot opetusryhmässäsi? Mitä haasteita olet kohdannut? Kerro konkreettisia esimerkkejä.

Uskonnon opetus monikielisessä opetusryhmässä

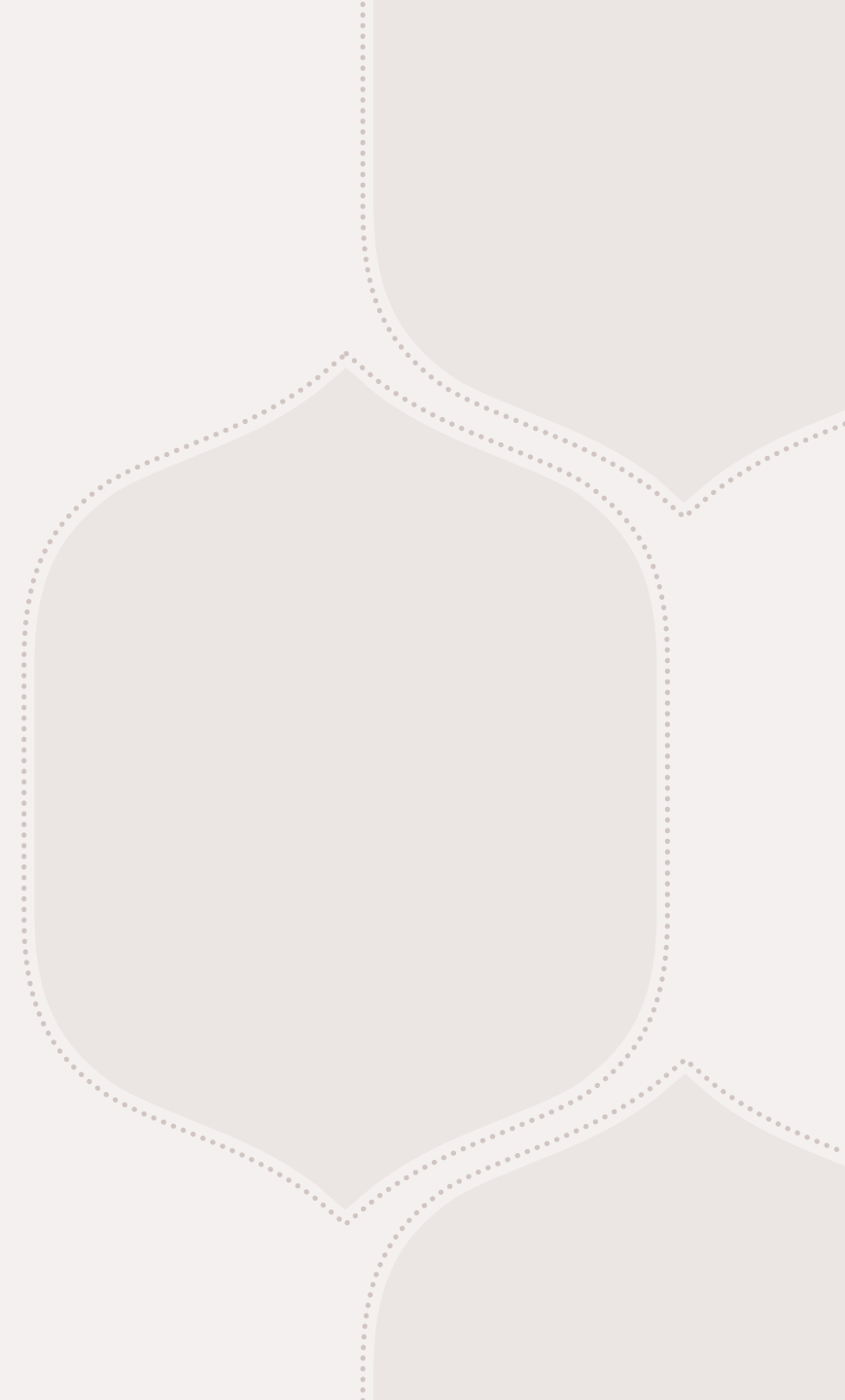
- ”Monikieliselle oppilaalle monikielisyys on ainoa tapa olla ja oppia, sillä monikielisen oppijan ajattelu on koko ajan kieltenvälistä.” (Suuriniemi 2023, 93)
- Oman äidinkielen huomioivat monikieliset työtavat aktivoivat tutkitusti oppijan aiempaa kielitaitoa ja ymmärrystä ja tukevat paitsi koulun opiskelukielen oppimista myös kognitiivista kasvua
- Sensitiivisyys esimerkiksi yksittäisten oppijoiden esiin nostamisessa sekä oppijan kieleen, katsomukseen tai kulttuuriseen identifioitumiseen liittyvien oletusten tekemisessä
- Kielitietoinen opetus hyödyttää jokaista oppijaa kieli- ja kulttuuritaustasta riippumatta

Ks. esim. Suuriniemi 2023

Kielellisesti vastuullinen pedagogiikka

- ♦ opettajan kieltä ja kieliä koskevat **asenteet**
- ♦ opettajan **tiedot** ja pedagogiset **taidot**

Tamara & Villegas 2011; 2013; Alisaari & Heikkola 2020;
ks. myös Holm ym. 2021.

I Opettajan kieleen ja kieliin liittyvät asenteet

1. Sosiolingvistinen tietoisuus

- kielen, kulttuurin ja identiteetin tiiviin vuorovaikutuksen tiedostaminen
- oppijoiden kielellisten taustojen ja kykyjen tunnistaminen

2. Kielellisen moninaisuuden arvostaminen

- eri kielten näkeminen samanarvoisina
- eri kielten käyttöön rohkaiseminen
- luokassa käytettävän kielen aiheuttamien haasteiden tunnistaminen
- oppiaineen kielen aiheuttamien haasteiden tunnistaminen

3. Kielenoppijoiden tukeminen

- monipuoliset menetelmät kielenoppijoiden oppimisen edistämiseksi
- ymmärrys kielen ja yhteiskunnallisen osallisuuden tiiviistä suhteesta

II Opettajan tiedot ja pedagogiset taidot

4. Oppijoiden taustojen, kokemusten ja kykyjen tuntemus

- oppijoiden erilaisten kielellisten taustojen tiedostaminen ja oppimista tukevan ja kannustavan ilmapiirin vahvistaminen
- arvostuksen osoittaminen oppijoiden koulun ulkopuolista identiteettiä ja kykyjä kohtaan

5. Luokassa käytettävän kielen aiheuttamien haasteiden tunnistaminen

- arjen kielen ja koulussa käytetyn opiskelukielen eron tunnistaminen
- opiskelutehtävien teossa oppijan tarvitseman kielitaidon tunnistaminen

II Opettajan tiedot ja pedagogiset taidot

6. Tieto kielen oppimisen periaatteista ja sen soveltaminen

- ymmärrys siitä, miten kieltä opitaan ja miten kielen oppimiseen liittyvää tietoa voi hyödyntää opetuksen suunnittelussa
- kielen oppimisen ja vuorovaikutuksen tiiviin suhteen ymmärtäminen
- tieto siitä, millä kielen osa-alueella oppijoiden kielitaito on vahvempi (esim. kielen ymmärtäminen) ja millä heikompi (esim. kielen tuottaminen)

7. Menetelmät (kielen)oppijoiden oppimisen edistämiseksi

- työtavat, jotka mahdollistavat vuorovaikutuksen opetuksessa
- opetuksen monipuolinen havainnollistaminen
- selkeät ja monikanavaisesti asiaa havainnollistavat ohjeet (esim. kuvatuki)
- erilaisten opiskelustrategioiden opettaminen
- erilaisten lukustrategioiden opettaminen

Viisi kysymystä kielitietoisuudesta uskonnon opettajalle

Opetanko katsomusaineen kieltä?

Tiedostanko, että kieli, kulttuuri ja identiteetti
kietoutuvat yhteen?

Kannustanko oppijoita käyttämään kaikkia kieliä?

Rohkaisenko kaikkia osallistumaan erilaiset
kielenoppijat huomioivilla opetusmenetelmillä?

Tunnistanko itsessäni kielenopettajan?

Holm ym. 2021

Kohti kielitietoisempaa opetusta

1. Ole tietoinen kieleen liittyvistä asenteista ja pyri refleksiivisyyteen
2. Ennakoi: uusien asioiden liittäminen aiemmin opittuun
3. Käsittele teemaa monipuolisesti: monikanavaisuus, tukisanat, kuvat, kaikki kielet mukaan
4. Kertaa yhdessä: toisto toisin sanoen, oppilaan tekemä yhteenveto, oppimisen varmistaminen
5. Merkitse oppitunnin rakenne esille ja sanoita siirtymät
6. Laita tärkeät teemat ja keskeinen sanasto näkyville
7. Tee havaintoja opetuspuheesi kielestä: selkeyttä ja hidasta tarvittaessa
8. Huolehdi oppijoiden sanavaraston määrätietoisesta kasvattamisesta
9. Opetta oman oppiaineesi käsitteitä ja tekstilajeja

Dialogin aakkoset

<https://dialogikasvatus.fi/material/dialoginaakkoset/>

Symbolididaktinen työskentely:

Muhammadin ilmestys –pyhän kohtaaminen

<https://uskonnonopetus.fi/download/muhammadin-ilmestys-pyhan-kohtaaminen/>

Asetu toisen asemaan.

Bongaa monenlaisia tapoja katsella maailmaa.

CU soon!

Digga digiä reilusti.

E sitä oodi hyväpuheelle.

Fiiistele omia ja muiden onnistumisia.

Giiitu. Kiitä.

Huolehdi ympäristöstä.

Ihastele sateenkaaren värejä.

Jeesaa.

Käytä erilaisia kieliä.

Lue satu.

Mene vastaan puolitiehen.

Naura yhdessä.

Ole ihana juuri sellaisena kuin olet.

Pyydä kaikki leikkiin.

Quntele rauhallisesti, vaikka olisitkin eri mieltä.

Rokkaa asenteella.

Soi faanari juhlan kunniaksi.

Treenaa dialogitaitoja.

Unelmoi.

Viito rakas.

Wau! Tutki maailman ilmiöitä.

Xhippa tai kehuuoli? Opeta uusi leikki.

Yhdistä.

Zoomaa hyvään.

För! Ät. Pyydä anteeksi.

Älä kiusaa.

Ö-mapita riidat.

DIALOGIKASVATUS
www.dialogikasvatus.fi

Dialogin aakkoset

Materiaali on tuotettu osana Kulttuuri-, katsomus- ja kielitieteinen perusopetus KUPERA -hanketta.

Kuvat: Anni Pöyhönen
Taitto: Mona Pasanen
Teksti: Niina Pukkonen

Lähteet ja lisämateriaalia

Alisaari, J. & Heikkola, L. M. (2020). Kielellisesti vastuullista pedagogiikkaa ja oppilaan tukemista. Suomalaisten opettajien käsityksiä kielen merkityksestä opetuksessa. *Kasvatus* 51 (4). s. 395–408.

Holm, K., Putkonen, N., Mikkola, E., Åhs, V. A., Weintraub, D. & Perälä, M. (2021). Kieli, katsomus- ja kulttuuritietoisuus katsomusaineissa. *Opetushallituksen verkkosivut*. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/kieli-katsomus-ja-kulttuuritietoisuus-katsomusaineissa>.

Kielestä koppi – opetusmateriaali kielitietoiseen perusopetukseen. (2020). Jenni Alisaari ym. (toim.). Turun yliopisto. Saatavilla: <https://sites.utu.fi/minasta-ja-kielesta-kiinni/wp-content/uploads/sites/179/2021/02/Kielest%C3%A4-koppi-oppimateriaali.pdf>.

Lucas, T. & Villegas, A. M. (2013). Preparing linguistically responsive teachers: Laying the foundation in preservice teacher education. *Theory into Practice*, 52, 98–109.

Putkonen, N. & Tacke, L. (tulossa). Allah, God, JHWH, Gott*: Language-aware perspectives on references to God in religious and worldview education. A comparative study of Finnish and German school textbooks. *Journal of Empirical Theology*.

Suuriniemi, S.-M. (2023). Monikielistyvä koulu ja kielitietoisuus. Perusopetuksen opetussuunnitelmien, opettajien ja oppikirjojen kieliorientaatiot. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/e1bf6ed3-e5f4-4aec-b769-a7583a44e790/content>.

Tamm, M., Jantunen, A., Satokangas, H. & Suuriniemi, S.-M. (toim.) (2021). Kulttuuri, katsomus- ja kielitietoinen perusopetus KUPERA-tutkimus- ja arviointiraportti. Helsingin yliopiston Koulutuksen arviointikeskus HEAn raportit, 1/2021. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/items/c5e54450-a63b-4e08-bbc8-0bd89325d123>.

Viinikainen, T. & Putkonen, N. (2020). Tähtijengi ja Dialogikasvatus.fi – kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoisuus osallisuuden vahvistajana. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(3). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2020/tahtijengi-ja-dialogikasvatus-fi-kulttuuri-katsomus-ja-kielitietoisuus-osallisuuden-vahvistajana>.